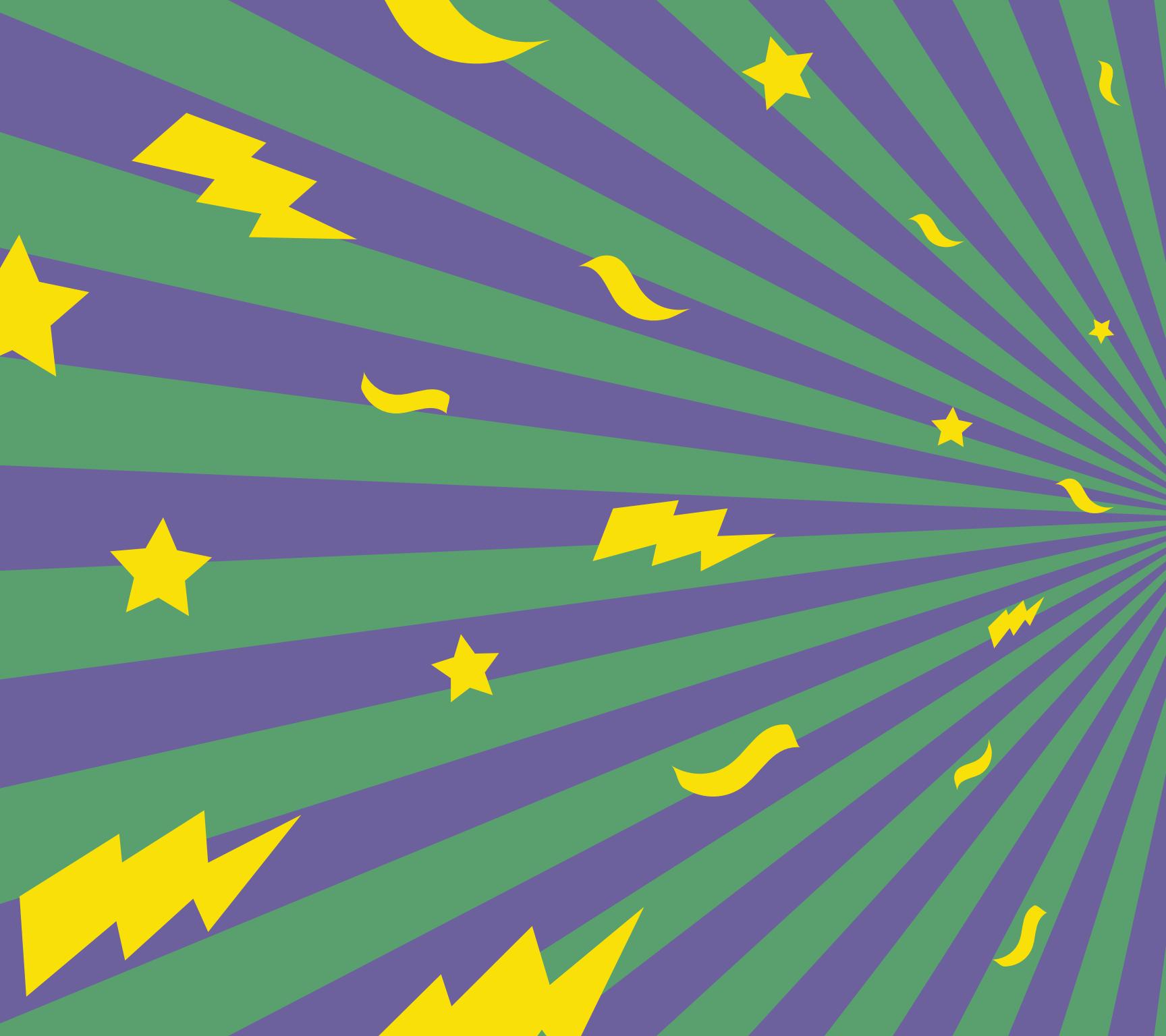

**Jeruti ha tapicha
arapyjereregua
hekokatúva**

*Apohára: ParlAmericas - Dirección General de Desarrollo Institucional
ha Cooperación Externa Cámara de Senadores República del Paraguay-pegua.*

Omoha'āngáva: Sofía Amarilla Heyn

Arandukarā ñemohenda: Eynar Becerra

ISBN: 978-99953-903-8-9

Año: 2024

AGRADECIMIENTOS

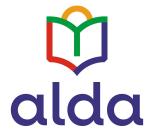

SECRETARÍA DE
POLÍTICAS
LINGÜÍSTICAS
PARAGUAY

PARAGUÁI
ÑE'ÉNGUERA
SÂMBHYHYA

Centro de Información
y Recursos para el Desarrollo

*Ko aranduka oñeguenohé Ministerio de Asuntos Globales Gobierno de Canadá-pegua jopói
mbarete ParlAmericas rupive.*

In partnership with
Canada

PODER LEGISLATIVO
Cámara de Senadores

ParlAmericas ryepýpe oī 35 tetā amandaje América del Norte, Central, Sudamérica ha Caribe oñoipytyvō ha ombohasáva ojupe opaite mba'eporā ojejapóva peteñteíva amandajekuérake.

ParlAmericas oguenohē avei maranduasāi oipytyvō haǵua amandajeguakuérake hembiapo léi jejaporāme, tetā rekuái rembiapo jehechauka (Tetā Pokatuvete), tetā viru jeporu jehapykueho, ha upéichante avei oīta maymavete tetāyguarérape, ani haǵua avavetépe oñemboyke.

Heta ary pukukue ajáma, ParlAmericas omba'apo Paraguái retā amandajeguasu ndive ojeguerojera haǵua hetáichagua tembiaporā, ijapytepekuéra kuña jeike política ryepýpe ñemombareterā; tojehecha mba'épa ikatu ojejapo ojehapejoko haǵua arapytu oñemoambuévape ha ko'áva oguerukuaáva, toñemokyre'ý akārapu'árā tekoha ñembyai'ýme; tojegueroike mayma tetāyguápe ojejapo térra oñemoneíta jave tetā rembiapo, ha upekuévo avei tetāyguakuérake toǵuahē marandu opaite tembiapo amandaje omboguatáva rehegua, ambueve apytépe.

Secretaría Internacional de ParlAmericas róga tee oī Ottawa, Canadá-pe.

**Jeruti ha tapicha
arapyjereregua ~
hekokatúva**

Ko ñemombe'úpe, ambue tembiasakue porāicha, oñepyrū kosináme, tyakuāporā ha ogaygua ñe'ēgui henyhëva.

Jeruti ha ijoyke'ykuéra isarakihínakuri óga ryepýpe ijarýi, iñe'ẽ vevuimíme, ohenói ichupekuéra okaru hağua.

Vorivori otīmbovureíma mesa ári,

ha ituvakuéra omoī hendaitépe opaite mba'e, ojerokyrōguáicha. Ipukükuri ára opavavépe ģuarā, katu upe aty jave ogaygua ndive, oñembyatýva mesa jerére, jndaijojahái!

Upe mboyve **oúkuri yvytu'atā ama reheve,**
ombo'yguýva ogakuéra ha oheja mbo'ehaópe
yno'õ ha tuju.

Mitānguéra katu heta ový'a upe aja upe árape ikatu rehe oñembosarái mbo'ehaokotýpe, upéicharamo jepe, amaguasu ndaha'éikuri ombovy'apáva itúvape. Omba'aporupi tapére ha upe amaguasu ho'áva'ekue ojoko ichupekuéra. Upéva oipy'apy ichupe oikuaágui, hembiapohápe, nomba'apóiramo he'ise ndojehepyme'ẽmo'äiha ichupe... ha hogayguakuéra oikotevëta upe pirapirére.

Jeruti, jepiveguáicha ojesareko tapiáva, oikuaaségui opaite mba'e, opyta ohendu upe ñomongeta, katu opyta oikuaa'ŷre mba'épa he'ítá.

Umi mba'e sapy'amimínte oikóva, hákatu ndaha'epaivavoi upéichaite, upe ko'ëhaguépe mbo'ehára oñe'ë mbo'ehaópe amaguasu oikova'ekuére, ha oïvaicha omombáyva pe mitäkuña'ípe pyhare upe mboyveguarépe ndoikuuaiva'ekue mba'épa he'ita.

— Ko árape ñañe'ëmita peteī tuichaiterei mba'éva rehe,

pehendúvapa oñeñe'ërō arapytu iñambuéva rehe, oporandu mbo'ehára, ha ombojoapy ohechávo hovakuéra ñemondýi.

— Ñande rekovepukukue jajepokuaa peteī arapytu ha ama retakue ho'áva rehe, ágakatu sa'isa'ípe, ko mba'e iñambue ohóvo ko'ëko'ëregua ñane rembiapovaikuére, nafta jeporueterei térra yty jehapy, ko'ãvagui osë rupi upe gas de efecto invernadero, térra che ahenoiháicha ichupe, arapytu vvy ahoja.

Upeichaháguinte oguenohë ivokógui ahojaita ha oñepyrü ome'ë,

peteī, moköi, mbohapy, irundy, po, joī ahoja opavavépe ñguarā! Oipepirüvo ichupekuéra oike haigua iguýpe. Mbovymi aravo'i ohasamírente mitäkuña ha mitäkuimba'ekuéra oñepyrü hy'ái ha ipire pytämبا ha'ete umi tomate.

— Péicha oñeñandu ñande vvyguasu. Ahojakuéra ohechauka vvytu aku oñuáva ichupe ha ndohejáiva osë.

— Pe iporāva ha'e oīre ñande pópe ko'ā mba'e ikatuha ñamoambue ñañangareko haǵua ñande yvyguasu rehe, ha'etéramo jepe ndatuichái mba'eva, joipytyvōkuua! Tendyry ha y jeiporu hekópe porā ha umi ikatúva tojeiporu jey ani haǵua yty oñembohetaiterei, ko'ā mba'e iporāma oñeñepyrū haǵua.

Ñane retāme oī avei léi oñangarekóva tekoháre.

— Ha upéi avei, ambue jasýpe jaháta Tetā Mbuvichakuéra rógape ikatuhápe jaikuua hembiapokuéra, ñamba'eporandu ichupekuéra arapytu ñemoambuéra, he'i mbo'ehára.

Upépe opa mba'e hesakā Jeruti akáme: jamaguasu ouva'ekue kuehe oikoha arapytu ñemoambue rupi! Upe amaguasu heta óga ombo'yguy ha ojokova'ekue itúvape ombo'apo haǵua.

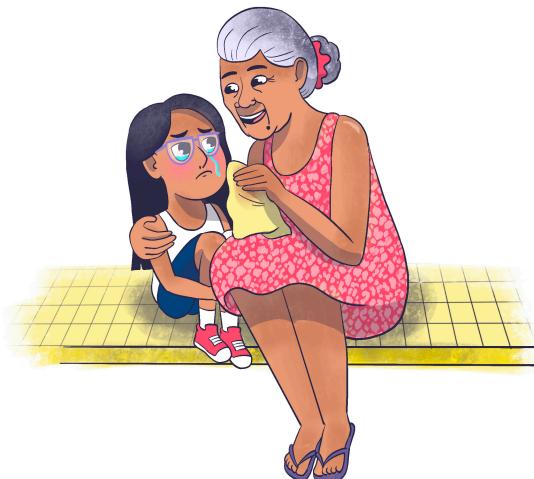
Mbo'ehaógui osẽ rire, oguata aja ijarýi ha ijoyke'ykuéra ndive, Jeruti akāgui ndojeíri upe ñeporandu. Mba'épa ojapokuaa aipytyvõ haǵua.

— Reikuaápa che jarýi, ko árape oje'e oréve heta mba'e oikóva ha'eha nañañangarekói rupi ko yvyguasu rehe.

— Umi amaguasu, y osẽmbáva, ha arahakueterei noporomokyre'ŷiva oñesẽ haǵua. Oñembohéra arapytu oñemoambuéva. Ahechakuua che irũnguéra mbo'ehakotypegua ijyty omomboha yvýpe, che sy oñohembarei y ojoheikuévo ña'ẽmbe, sa'ive ohóvo ko'ẽreíre yvyra ha añandu aipytyvõva'eräha, ha katu ndaikuaái moõguipa añepyrüta!, he'i Jeruti oñepyrüvo hesay.

Ijarýi hatã oñañuã ichupe ha omokãvo hesay he'i ichupe:

— “Opaite mba'e niko ipohã”. Ñañamindu'úta hese ha jajuhúta mba'éichapa ñaipytyvõkuua.

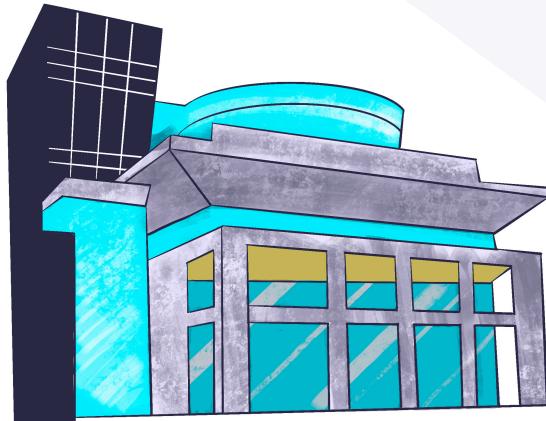
Heta ojepy'amogeta rire, Jeruti oñepyrū
omba'apo. **Oñeñandu peteī**
ikatupyrypavēvaramo, peteī
hembiaporā pyahu reheve: toiko ichugui
tekoháre oñangarekóva! ha upete guive,
ojesareko mba'etépa ojapo iñirünguéra ha
ndohejareíri mba'eve oja'o haǵua
ichupekuéra ojapo jave hikuái peteī mba'e
ombyaitava yvyguasu.

12

Ára pya'eterei ohasa. Ohasáma peteī jasy Jeruti oikuaahague arapytu oñemoambuéva ha oğuahëma ára oho hağua Mburuvichakuéra rógape. Jeruti heta om̄ba'eporanduse, mba'etépa ojapo hikuái upépe. Mávapa om̄ba'apo upe ogaguasuetépe.

***Heta mba'e oporanduse ha upéichante avei
mba'e oikuaaséva hetahetave.***

Oikévo hyepýpe, mbohapehára ohuğuaitíva ichupekuéra, omombe'u Mburuvichakuéra róga oñemohenda mokōi amandajekotýpe ha hembiapo tee ha'e opaite tetäyguá rérape oïha ha oheka upe iporävéva opaitépe ǵuarā. He'i avei ichupekuéra moñangahára oñemohendaha aty'ivépe oñomongeta hağua, om̄ba'apóvo opa mba'érē ha ombohapévo apopyränguéra tuicháva.

Hyepýre heta oguata rire hikuái, mbohapehára ome'ẽ ichupekuéra peteĩ jehaipyre ha he'i hyepýpe ojuhutaha hikuái marandu he'íva mba'éichapa om̄ba'apo Mburuvichakuéra ha ipytyvõharakuéra, techapyrã mba'épa ojapo mayma aty'i, ha umíva apytépe oĩ tekoha rehuela.

Oñeme'ënguévo jehaipyre, mokõi iñirũ aje'íma ndojapysakavéiva hesekuéra, oñepyrũ oñe'ẽ, ha upépe Jeruti omokirirí ichupekuéra.

— ¡Ndee, pekirirímiña!, napemomba'éipiko oñemombe'úva ñandéve.

— Heta jeýma ha'e ndéve naiporäiha resapukái ambuépe, he'i mbo'ehára oma'ëvo Jerutíre.

Naiporäi ajeja'o, che ahendusemíntekuri mbohapehára he'íva, he'i Jeruti, ha ipochývo mbeguekatúpe oñembotapykue ohóvo iñirünguéra oguatave aja hyepýre.

Upeichaháguinte, ohendu ñe'ẽ oúva peteĩ koty hi'ağuívagui. Oikuaasetereígui, Jeruti oñemboja ha ohecha ha'eha mitäkuña oñe'ëvahína heta kakuaápe. Ohechaukákuri mba'éichapa ha'e ha ambue mitärusukuéra omба'apo oñondive ombohovái hağua arapytu oñemoambuéva. Jeruti, ipy'andýi ohechávo mba'éichapa opavave ojapysaka hese ha are opyta ohendu ichupe.

Kuñataï omohu'ã hembiapo he'ivo:

- *Oĩ heta tapicha ojepy'apýva ha ñande yvyguasu oikotevẽ opavave ñepytyvõ rehe. Maymavete jaguereko peteĩ mba'e ikatuhápe ñaiptytyvõ, ha upéva ñanemombareteve.*

Upe iñe'ẽ ohesape'a ichupe ha ou iñakáme upe tembiaporã iporävéva. Oñani oïha meve iñirünguéra ha vy'apópe oporandu ichupekuéra:

— Mavaşa oikese CHE aty'i yvyguasúre ñangarekoráme.

Avave ndohupíri ipo.

Noimo'äiete upe oikóva, Jeruti oporandu:

- *Avavetépiko nomomba'ei tekoha.*

— Che amomba'e – he'i Anahí, temimbo'e ikatupyryvéva mbo'ehaópe

- "ágakatu namba'aposéi nendive...resapukaieterei ha che ndaipotái avave osapukái chéve".

Upe ñembohovái Jerutípe ha'etevoi yro'ysâme oñembojahurôguáicha ha upe guive oñemomombyryve upe atýgui.

Upe ka'aru, oñeno aja hupápe ha ikane'õrasámava heta haséhague, Jeruti oñepyrū omaña upe haipyre oñeme'ëva'ekue ichupe Mburuvichakuéra rógape. Opyta okerei ha iképe ohecha...

kuatia orekova'ekue ipópe oñepyrū

ojetyvyro ha tiríka osẽ kuatiarovágui. Ojerejere rire, oñeno ijykére ha oporandu

– “Ndépa rehayhu umi arasunu ha aratiri”. Mba’éichapa reñeñandu osunu jave.

Arasunu ndaha'éi chereheguá, tyapu hatáva chemongyhyje, ombohovái Jeruti.

– Néi upéicharō... peichaite avei oñeñandu umi neirünguéra resapukái jave ichupekuéra, tiríka ombohovái ichupe.

Upeichaháguinte, guyra kampána osẽ avei jehaipýgui ha oñepyrū oveve koty tuichakue javeve oguejy peve tupa akā rehe.

– Ha che purahéi, mba’éichapa nemoñeñandu che purahéi.

– Hatā repurahéi, imbarete, ha katu nachemongyhyjéi, ombohovái Jeruti.

– ¡Upéicha! Upe che apuraheiháicha, nde ha neremimo’ã imbarete. Natekotevëi resapukái reikuauka haǵua.

– Eremi chéve, Jeruti, rejesarekoiko mba’éichapa oñe’ë ndéve nde jarýi térra mba’éichapa oñe’ë pe mitäkuña Mburuvichakuéra rógape, oporandu tiríka.

– Py’aguapýpe oñe’ë hikuái, osapukai’ÿre, he’i mitäkuña.

– Ha’ekuéraicha avei, eñe’ë poräke ambue tapichápe, ehendu hemimo’ã, ha reheckáta mba’éichapa reñehendúta avei, omohu’ã pe tiríka.

Upe mba'e porã iképe ohechava'ekue, Jeruti opáy py'aguapýpe, ov'y'a ha he'i ojapotaha ambueháicha. Upe ko'ẽme, oha'arõ aja ijaryí ogueru ichupe mbo'ehaógui, oho oñe'ẽ Anahí ndive ha ojerure oñyrõmi haigua ichupe...

— Ajepy'amongetákuri ha ahechakuaa nderejavyihague:

 Naiporãi jesapukái. Iporãiteva'erã ñamba'apóramo oñondive ñamoheñói haigua aty'i oñangarekóva yvyguasu rehe. Che ajerovia ikatutaha jahupyty heta mba'e porã ñamba'apóramo oñondive, he'i Jeruti.

- "Aguerohoryete upe eréva"— ombohovái Anahí ha upe jave ohenói Juan ha Pedro-pe.
- "Kuehe ropyta rojepy'amongeta upe ereva'ekuére ha roguereko ro'eséva ndéve".

Ha péicha, upe jave, heñói mbohapy ikatupurypavẽva pyahu...

— *Mba'épa peje ñamoíramo umi marandurechaukahápe ñamomandu'a hāgua umi yvypórape ombogue hāgua umi tesapeha —he'i Juan ojehecha aja hesa ári peteī tovamo'āha.*

— *Iporāite upéva! Jahaiva'erā guarani ha castellano-pe, ikatu hāguáicha opavave oikuua, he'i Anahí osēvo ijaóre vyguasu ra'āngā.*

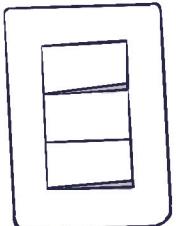
— *Ha mbo'ehao oikotevẽ hetave vyra rehe, ndaipóri kuarahy'ā korapýpe ¡Peteī vyramáta añaite ikatuhápe ñakañy kuarahýgui, omombe'u Jeruti ijaperehegua hovyū rehevē.*

— *Avei, oī heta kaníllagui y oñehëreíva, ¡ñamyatyrōva'erā! Ha ikatu jaipuru y oky javegua jahypyihypýi hāgua ka'avo renda, heta y potī oñehërei mangérogui, Pedro he'i ojekuaakuévo hese peteī akärehegua hovynge omimbipáva.*

— *Ha katu upevarã ñaikotevẽ umi kakuaa ñanepytyvõ, he'i Juan ojepy'amongoetávo.*

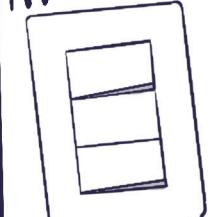

MBOGUE

AGUIJE

APAGAR!

GRACIAS

Upe javete ōguahē Jeruti jarýi ijoyke'ykuéra ndive.

— "Ahendu mbykymi peneñemoneta ha katu namondohoséikuri pendehogui".
¡Ajépa javy'aiterei jahechávo ichupekuéra ikyre'ýme!
Jeruti ový'a ikatu rehe ojapo upe hemimo'ã ha opukavývo ijaryí ha pe tiríkapo ōguahēva'ekue avei, he'i.

**— *Mba'épa peje ñaipepirûramo mbo'ehao
pytyvõhárape ñanepytyvõ hāguá.
Sapy'aitépe oñembyasyeterei Anahí.***

— *Che sy katuete ndaikatumo'ãi ou, oñangarekova'erã che kyvýre.*

— *Mba'épa nde ere ñambosako'íramo peteñ mitäñangarekoha, ha ñañangareko
umi michïvédare upe árape, ikatu hāguáicha nde sy ha ambue kakuaáva oñ avei
ñanendive, he'i jarýi.*

Opavave opuka

1 PETEȚ MOKÖI
2
3 MBOHAPY IRUNDY
4
5 PO *

Oñomongoeta rire umi aty mbo'ehaópe oipytyvõva ndive, umi ikatupyrypavẽva atypegua ombosako'i peteĩ ára yvyguasu ñepytyvõrã. Ovy'a hikuái ohechávo hetaiterei tapicha om̄ba'apóva imbo'ehao ha hekohápe. Ijaguara hikuái imbo'ehára he'ígi oikotaha ichuguikuéra peteĩ aty om̄ba'apomemétava ha mbo'ehao oipytyvõtaha avei ogueroguatave hāgua umi tembiapo.

Umi tapicha apytépe, mitäkuña ohechasapy'a mitärusu mba'apohára ohechava'ekue Mburuvichakuéra rógape ha oñemboja omomaitei hāgua ichupe.

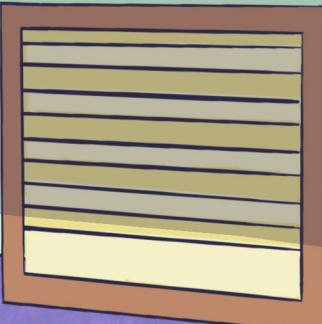
— Maitei, cheréra Jeruti, ambue árape ahendu ne ñe'ẽ.

Upe ne ñe'ẽ ha opa mba'e roikuaava'ekue mbo'ehaópe ha Mburuvichakuéra rógape oremokyre'ŷ romohenda hāgua ko tembiapo.

**— ¡Javy'aitépa! Upéva niko pe ojeipotáva!
Maymáva ñambapo oñondivepa ko'ẽ porâve rekávo.**

Ambue árape, ikatu aipepirũ che irünguérage, upéicha rejuhúta heta tapicha ojepy'apy ha oñangarekoséva ñande rekoha rehe ndeichaite, he'i mba'apohára oporomomaitei pahakuévo.

Bienvenidos/as

Ha péicha, **Jeruti, Anahí, Pedro ha Juan,**
ikatupyrypavěva yvóra rérape, omba'apo akói ohóvo
hembiapokuerateépe, oñamindu'úvo mba'e porā pyahúre
ha ombosako'ikuévo ára pyahu, iñangirünguéra, tiríka ha
guyra kampána jesarekópe, omoirüva ichupekuéra
mbo'ehao korapýpe peteī yvyra rakā guive.

ÑE'ENDY

Moñangahára: Paraguái yvy omyenondéva ojehupíva tavaygua jeiporavo rupive oikóva po ary ñavõ ha oiporavohápe opaite Paraguaigua ohupytýva papoapy ary. Hembiaapo ryepýpe oĩ: ombohekova'erã léi oipytyvõva yvypóra ko tetäyguá toikoporâve, omboguapyva'erã virujeporurã ha oguerekova'erã ipoguýpe umi ambue tetã pokatuedápe. Tetäyguá motenondeháicha, oguerojera opaichagua tavaygua he'iva ha moñangahára rembiapo tavapýpe omoasãi. Senadores ha diputados ha'e moñangahára.

Tavaygua jeike: Tekome'ẽ oguerekóva tavaygua moñangaharakuérape he'i haãua iñakäreñói ha ojejapokuaáva oikuaukávo ipy'apykuéra ha ikatu haãuáicha ko'ãva oheka pe iporâváeva tetãme ñuarã.

Oñemomýiva: yvypóra ha'eño térra atýpe oñemongu'éva ohekávo mba'eporã avano'õ, política, tekoha, ambuevépe ñuarã.

Léi: ha'e mbojojaha térra tekorã katuete ojejapova'erã osëva mburuvichakuéra rógagui.

Virujeporurã: Virujeporurã Tetäyguá Javeve ha'e viru aty oiporútava tetã rekuái ary pukukue jave ohepyme'ẽ haãua imba'apoharakuérape ha omyanyhëvo tetäyguá remikotevë.

Tekuái: Paraguáipe, tekuái omyakã mburuvicha pavë (Tendota ha ipytyvöhára), moñangáva (Tetã Mbüruvichakuéra róga) ha tekojojaha (Corte Suprema de Justicia, tribunales ha tekojoja róga) ombo'apóva ombojoja ha omoñe'ẽpeteñ haãua.

Moñangáva aty: Temimoïmby atypavë rupi oñembohekóva, jehaipahapyre rupive, marandu, temimo'ã térra tembiapoukapyrã, oipytyvõva Amandajekoty ojapo haãua hembiaapo leipegua ha hekovoñáva.

Tekombo'e Ñopytyvõrã: Temimoïmby virupota'ýva, ojeikepaha ha oñemohendáva oipityvõvo tekombo'e jeguerojera ha oñemoporâve haãua, ombohekóva túva, sy térra ñangarecohára añónte umi temimbo'e oñemboheraguapýva mbo'ehao oikehápe.

A vibrant illustration of a tropical forest. On the left, a tree with brown trunks and green leaves hangs clusters of orange fruit. Some fruit has fallen to the ground at the base. On the right, another tree with large green leaves and orange fruit has a pair of black bat-like eyes with white pupils looking down from behind it. The background is a bright blue sky.

info@parlamericas.org

www.parlamericas.org

@ParlAmericas